

PÁR ÚVAH NAD X. SJEZDEM ČESKÝCH HISTORIKŮ V OSTRAVĚ

Radmila Švaříčková-Slabáková

Some Remarks on the Xth Congress of Czech Historians in Ostrava

The author presents distinctively subjective observations on the Xth Congress of Czech Historians, which took place on September 14–16, 2011 in Ostrava. She evaluates its limitations and contributions, both in relation to previous congresses of Czech historians and in connection with current historiography abroad and its main methodological trends..

Radmila Švaříčková-Slabáková (* 1976), působí na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, radmila.svarickova@upol.cz

V době, kdy se čeští historikové, většinou vesele se usmívající, vítali v ostravském Domě kultury, měli čtenáři Lidových novin jasno: dějepytci jsou od přírody konzervativní, pěstují si mezi sebou pomahače minulého režimu a sami sebe odsoudili k záhubě už tím, že se nadále scházejí na zprofanovaných sjezdech.¹

Sjezdovou atmosféru poněkud připomínal snad až příliš prostorný sál s vysokým pódiem pro hlavní referující, stejně jako všudypřítomný duch socialistického realismu, poukazující na dobu vzniku Domu kultury, tedy konec 50. let minulého století.

Slavnostní zahájení vyznělo radostně, polední raut byl spíše skromný a šest témat plenárního zasedání slibovalo skutečně důkladné zhodnocení současného stavu české historiografie. Stali jsme se už součástí světové či aspoň evropské

1 PETR ZÍDEK, *Pozdrav X. sjezdu (historiků)*, Lidové noviny, 14. září 2011, s. 10.

historiografie, jsme či nejsme konzervativní, máme co říct naším současníkům? Budeme jen typicky sjezdově bilancovat, nebo taky originálně uvažovat?

Zpráva o postavení české historiografie ve světě vyzněla dle očekávání, tedy pochmurně. Od minulého sjezdu jako by se v této oblasti nic nezměnilo, tehdejší slova Františka Šmahela byla znovu potvrzena: „Ani ta nejlepší díla z našich domácích dílen nemají naději na překlad (zatímco v češtině se objevují jako houby po dešti i překlady děl zbytečných).“² Úvodní referát tak vzpomněl jen jednu monografii českého historika, která byla v poslední době napsána ve světovém jazyce či do něj přeložena a vydána v zahraničí. Opravdu neradostná zvěst.

Na chmurnou notu navázal referát o diskontinuitě v českém dějepiscetví, který sice ocenil obeznámenost především mladších historiků s nejnovějšími teoriemi a metodologiemi zahraničních historiografií, na druhou stranu však deklaroval evidentní nedotčenost těch samých historiků českou historickou produkcí předchozích generací.

České dějepiscetví na počátku 21. století by se tak dalo charakterizovat nejen svou uzavřeností vůči světu, ale i klipovitostí, jak naznačil, takřka s povzdechem, další referující: koherence se vytrácí, velká vyprávění rovněž, jakým způsobem a co nabídnout spoluobčanům v digitálním věku?

Historické vědy na nově vzniklých univerzitách sice prošly určitou proměnou a zcela se vyrovnaly historiím na kamenných univerzitách, ba v některých tématech se staly vůdčími centry, i když o školách se hovořit nedá, hlásal další referát, a závěr patřil – očekávaně – rovněž neveselé rekapitulaci výuky dějepisu a historie na různých typech škol, dokazující vzájemnou souvislost mezi vědou a výukou: i tady se jedná o diskontinuitu a chaos, byť mocensky prosazenou boloňským schématem, kdy se například na jedné fakultě studují historické bakalářské a magisterské programy s různým obsahem, byť studijní obor, tedy historie, je tentýž.

Tolik bilance. Čtenář Lidových novin by se jen utvrdil v již jemu známém: stojí na své lodi bezmocně u břehu, přihlížejce, jak jim odplouvá Evropa i svět, vzdaluje se jim společnost a její potřeby, marně dávají vinu Bruselu nebo vládě.

Kormidlem by snad mohl pohnout jen ten, kdo – jak vyznělo z referátů i následující diskuse – studuje pečlivě cizí jazyky, hlavně angličtinu, aby si mohl napsat sám studii či monografii v cizím jazyce, překlady jsou totiž drahé a prostředky

2 FRANTIŠEK ŠMAHEL, *Závěrečný projev na IX. sjezdu českých historiků v Pardubicích 8. září 2006*, in: IX. sjezd českých historiků, (edd.) Zdeněk Beneš, Jiří Pešek, Petr Vorel, Pardubice 2007, díl 1, s. 67–77.

na ně nejsou. K prosazení se v zahraničí je však také třeba obeznámenosti s historiografií daného tématu v té které zemi a vytvoření patřičných sociálních sítí; obě si žádá náležitý čas. Takto kormidlující historik pak ideálně ještě zabrousí do děl českých historiků předchozích generací a bude sledovat všechna recenzovaná historická periodika vycházející u nás, neb snaha o získání patřičných RIV bodů přinutila každou katedru či ústav, aby (staro)nově založila kvalitní recenzované periodikum většinou všetematického zaměření. Jak bylo patrné z diskuse, kdy se historikové navzájem informovali o tom, co kde v jakém periodiku či studii vyšlo, snaha obsáhnout vše, byť v rámci badatelského tématu, se stává iluzorní.

Snad nejradostnější zpráva tak přišla od outsidera, jak sám sebe několikrát označil, tedy od Jana Horského. Má-li být české dějepiscectví vědou, tvrdil Jan Horský, je nutno promýšlet a aplikovat teorie, a to jak teorie o historické vědě (filozofie historie), tak teorie v historické vědě. Tomu však čeští historikové nepřivýkli, uvažoval dále, je tu však jistá naděje v podobě mladých historiků, vlastně přinejmenším tří historikové empiricko-teoretické uvažování v historii aplikovali ve svých publikacích v posledních deseti letech. Tento nahodilý, jak sám přiznal Jan Horský, výběr by ještě mnozí z posluchačů přijali, avšak Horského skálopevné trvání na tom, že česká historie není vědeckým tématem, některé posluchače poněkud rozohnilo (bylo Horského červené triko náhodou?).

Škoda jen, že diskuse o vědeckosti české historie vyzněla poněkud jednostranně, kdy tvrzení Jana Horského, jinak zcela v souladu s jeho uvažováním o aplikaci teorií v historii, nikdo jiný nepodpořil.

Právě referát Jana Horského lze pro budoucí podobu sjezdů považovat za klíčový. Jestliže jsou hlavní témata plenárního zasedání volena jako nejvýznamnější z hlediska současných potřeb české historiografie,³ je otázkou, zda potřebujeme každých pět let bilancovat (a psát sjezdové bilanční sborníky, které sotvakdo čte). Už obsah hlavních referátů by mohl být více obsahově i metodologicky inovativní, provokující a diskusi vyvolávající, jak tomu bývá na podobných akcích v zahraničí.

Referát Jana Horského také upozornil na další zajímavý paradox: dělá-li dějepiscectví vědou aplikace teorií a tyto teorie uplatňují ve svých pracích ženy (ano, autory tří ukázkových monografií dle Horského jsou historičky), je s podivem, že mezi hlavními referujícími nebyla zastoupena ani jedna žena. I v tomto ohledu jako by sjezd připomínal neblahé dědictví minulosti, byť na nejrůznějších katedrách

3 Srov. PETR VOREL, *Editorial – IX. sjezd českých historiků*, in: IX. sjezd českých historiků, díl I, s. 7–9.

a ústavech historie se v současnosti vyskytuje značné množství žen a i na tomto sjezdu počet žen přesahoval jednu třetinu z více než tří stovek přihlášených účastníků.

Do třetice, Jan Horský se svými výroky jako „empirie, která není vztahována k nějaké teorii, je jalová“ a „teoreticky neutrální poznání není možné“, přihlásil spíše ke konstruktivistické koncepci historie, jejíž umírněné zastánce najdeme v naší historiografické obci především mezi historiky nové a nejnovější generace. I když slepá ulička, ve které se ocitl extrémní konstruktivismus, byla již dávno odhalena a někteří jeho čelní představitelé toto krajní stanovisko dokonce opustili,⁴ nové paradigma nemohlo nezasáhnout historiky nevěnující jinak teoriím pozornost: snad jen málo historiků v současnosti věří v přímou poznatelnost faktů samých o sobě, v možnost prosté rekonstrukce minulosti i v to, že odbornost budoucího historika se ukáže při zkoušení namemorované faktografie. Poněkud tragicko-komicky tak vyzněl diskusní příspěvek jednoho zahraničního kolegy, jenž se hrozil nově připravované státní zkoušky jen na základě diplomové práce (což je ostatně praxe běžná například v Nizozemí): od nich totiž odchází absolventi opravdu vzděláni, zkouší se totiž i jméno Hitlerova psa!

Večerní raut, který uzavřel první den jednání, jako by symbolizoval bodové hodnocení české historické vědy: velmi skromné, jen plasty a plasty.

Druhý den patřil paralelním jednáním hlavních a volných sekcí. Organizátoři však zjevně nepočítali s tím, že by historikové chtěli volně přecházet mezi jednotlivými sekcemi (což je praxe běžná na evropských i světových kongresech), a ve sjezdové brožuře neuvedli časy jednotlivých vystoupení. Kdo si předem nestáhl program jednotlivých sekcí z internetu, byl ztracen. Stejně ztracen byl historik při hledání té které jednacímí místnosti, orientace po rozsáhlé budově si vyžádala opravdu značné badatelské úsilí.

Hlavních sekcí, jednajících po celý den, uspořádali organizátoři šest. Sekce, které jsem se účastnila, *Dnešní a budoucí cesty sociálních a hospodářských dějin*, s podtitulem *Kam zmizely dějiny práce?*, slibovala vytýčení nových okruhů i témat bádání. Již úvodní referát o postavení a perspektivách sociální historie po kulturním obratu naznačil, že změna paradigmatu, zdá se že i v české historiografii, zasáhla také tuto oblast. Strategické pole se přesunulo směrem ke kultuře se studiem jejích nejrůznějších znaků, kódů a klíčů, jejichž prostřednictvím lidé komunikují své hodnoty a pravdy (což naznačil také příspěvek o mýtu mládeže

4 To platí například o Franku Ankersmitovi. Blíže GEORG G. IGGERS, *A Search for a Post-Post-modern Theory of History*, *History and Theory* 48/2009, s. 122–128.

v sociálních dějinách 19. a 20. století). Sociální historie tak zahrnuje všechny současné oblasti bádání jako gender nebo sexualitu, což dokázala také sekce mladých historiků bádajících v sociálních a hospodářských dějinách, kde se mimo jiné živě diskutovalo o prostituci i o genderových otázkách. Oblast hospodářských dějin pak nutně musí začlenit ekonomické teorie v historické perspektivě, ale o tom budou jistě lépe referovat domácí historikové.

Jestliže v Pardubicích byly volné sekce ignorovány,⁵ v Ostravě se jich konalo hned šest, včetně sekce studentské. Patrně největší posluchačský zájem vyvolala sekce *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*. V malé místnosti se tísnilo přes třicet historiků opravdu tělo na tělo, zvláště u dveří, zakoušejíce tak pocity z neotřelých badatelských přístupů přímo v praxi. Možná právě téma, které se v české historiografii teprve začíná studovat, je nejvíce otevřeno novým diskurzům a paradigmatům, jak dokázaly příspěvky v této sekci.

Ačkoli nebylo možné zúčastnit se všech jednání, je patrné, že v sekcích referovala celá řada historiků mladé a nejmladší generace. U většiny z nich je už pravidlem studium v zahraničí či alespoň dlouhodobější výzkumné pobyty, obeznámenost s relevantní cizojazyčnou literaturou i jejich otevřenost vůči novým paradigmatům a diskurzům. Mnozí z nich také v zahraničí publikují a určitě bychom našli víc než jednu monografii českého historika publikovanou v poslední době v zahraničí. X. sjezd historiků tak potvrdil, že diskuse nad koncepcí a obsahem sjezdů je více než nutná. Jestliže ještě v roce 1999 Jiří Pešek spíše s podivem konstatoval, že některé sjezdové příspěvky byly myšlenkově originální, očekávala se totiž „inventura činnosti té které badatelské specializace“,⁶ v současnosti je ústup od takového sjezdového dědictví neudržitelný.

Doufejme, že to budou právě historikové mladé a nejmladší generace, kteří sjezd promění ve skutečné tržiště idejí, nápadů a nových koncepcí. Právě tito historikové jsou nadějí, že loď s historiky, co se v září ocitla uprostřed Ostravy, zachytí vítr a celá bílá vypluje do světa. Koneckonců i Dům kultury se se svou moderní klasicistní podobou duchu doby nakonec vymkne.⁷

5 Jak lituje P. VOREL, *Editorial – IX. sjezd českých historiků*, s. 7–9.

6 JIŘÍ PEŠEK, *Editorial*, in: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.–12. září 1999, (ed.) Jiří Pešek, Praha 2000, s. 13–14.

7 MARTIN STRAKOŠ (ed.), *Bílá loď uprostřed Ostravy 1961–2011. 50 let Domu kultury města Ostravy v proměnách umění a doby*, Ostrava 2011.